

ЈОВАНОВА БУНА У ЈАГОДИНСКОМ ОКРУГУ

***Апстракт:** Буна је названа по Јовану Обреновићу, брату кнеза Милоша. То је био последњи покушај да се победе уставобранитељи. Поразом кнеза Милоша, омогућена је изградња нових политичких и економских односа у Србији.*

Први озбиљнији сукоби између кнежевих присталица и уставобранитеља започети су у време припрема и обнародовања Устава из 1838. године. Делатност кнежевих присталица била је јака и у Јагодинском округу. Окружни начелник Живко Шокорац јавно је говорио да ће се одметнути у хајдуке.¹ Своју активност у нападима на уставобранитеље испољио је и Давид Милосављевић из Глобара, члан Суда окружја јагодинског.²

Од Спасовске скупштине, а нарочито од проглашења Устава из 1838. године, кнез Милош је настојао да се ослободи стега уставобранитеља путем изазивања незадовољства у народу. Пошто се знало за овакве планове, за њихово осујећење, Савет је спровео посебне мере безбедности. Преко локалних органа власти, које је углавном Савет поставио, захтевано је стално праћење свих сумњивих особа, као и особа за које се знало да су одани Кнезу, али и уопште стање пуне приправности. Добра организација на онемогућавању кнежевих присталица преко органа власти, а и неки неуспеси кнеза Милоша у добијању подршке из иностранства, омогућило је значајну победу уставобранитеља и фактичког стављања Кнеза у кућни притвор.

Суочен са тешким положајем у који су га довели уставобранитељи, кнез Милош се одлучио на последњи покушај како би се ослободио њихових стега. План о подизању буне кнез Милош је сачинио за време свог боравка у Крагујевцу од 13. марта до 14. априла 1839. године. Његова намера је била да побуни гарнизонску војску и народ у неколико округа, где се власт налазила у рукама њему оданих чиновника. Уз помоћ свог брата Јована, саветника Илије Поповића и још неколико чиновника, међу којима је био и Живко Шокорац, начелник Јагодинског округа и нижих официра, кнез Милош је припремио буну.

Буна је букнула 24. маја у крагујевачком гарнизону. Претходног дана, 23. маја, кнез Милош је добио поруку из крагујевачког гарнизона у којој му се изјављује верност и спремност да се не пристане на доминантну улогу Савета „...не допуштај душманима у руке да они суде, но ти нам одговори да и ми њима на пут станемо,..."³. Сутрадан, позив на побуну доспео је до ћупријског гарнизона. Поруку су донела два војника из крагујевачког гарнизона. Комадир ескадрона Ђорђе Миловановић са официрима који су се ту затекли, Стефановићем и Теодоровићем одбио је учешће у буни, правдајући се да није имао никакав званични докуменат од Кнеза или Савета. О позиву на побуну обавестио је окружног начелника у Ћуприји, који је истог дана обавестио Попечитељство унутрашњих дела.⁴ Истог дана Ђорђе Миловановић поднео је рапорт о догађајима у ћупријском гарнизону кнезу Милошу као и Попечитељству унутрашњих дела. Пошто официри нису

¹ Радош Љушић, Кнежевина Србија 1830-1839. Јованова буна, стр.428.

² АС, ЧС-40.

³ АС, ЧС-36. Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије, књ 1. Београд 1901, стр. 710.

⁴ МУД, П, Ф 3, р-52, стр. 25, 27.

успели да их наговоре да одустану од побуне, војници су узели потребну количину муниције и барјак и кренули према Крагујевцу да би се спојили са војницима из крагујевачког гарнизона.⁵

Побуњеници су одмах из Ћуприје и Крагујевца послали војнике са позивом на побуну у крушевачки гарнизон. Два војника из Крагујевца који су носили писмо о побуни ухапшена су од стране начелника окружја Крушевачког 25. маја.⁶ О свему је истог дана обавештено Попечитељство унутрашњих дела, од кога су затражена даља упутства. Војници крушевачког гарнизона остали су мирни све до вечерњих сати истог дана, када су се поново побунили. Пошто официри нису успели да их смире, 167 војника исте вечери кренуло је према Крагујевцу. Окружни начелник на време је склонио скеле и тиме успорио кретање војника. Тек ујутру следећег дана, под претњом, скелеција из Јасике пристао је да их превезе преко Мораве.⁷

План о дизању буне у Јагодинском округу, донео је Матија, син Живка Шокорца. Матију је кнез Милош упознао са плановима о побуни, неколико дана пред Светог Николу, који пада 24. маја.⁸ Намеравао је да га упутује у Крагујевац, где је, наводно, требао да преда писмо Гаје Перишића упућено Милићу Буљукбаши, а односило се на отпуштање неког слуге, а пре свега његовом оцу с намером да подигне народ на побуну у свом округу, и да се заједно са катанама из Ћуприје упутује за Крагујевац, где би се спојили са војницима крагујевачког и крушевачког гарнизона.

Са позивом на побуну, после два дана, Матија је свог оца обавестио у Јагодини. Живко је позив одмах прихватио речима: „Ја сам кнежев у подне и поноћ, и готов сам у свако доба и оћу да пођем с народом, кад год ко пође и побуна се учини”, и одмах почео са припремама за буну. После проласка катана из Ћуприје кроз Јагодину за Крагујевац, а пре поласка његовог оца, Матеја је отишао за Крагујевац. Из Крагујевца се сам упутује ка Београду. После позива у Савет и укора од стране Аврама Петронијевића због улоге његовог оца, добио је пасош да се врати у Јагодину и ради на смиривању побуне. Међутим неки чланови Савета су му одузели пасош и ухапсили га. У оковима је провео три дана, па је поново добио пасош и дозволу да иде за Јагодину. Пре одласка свратио је до кнеза Милоша, који га је упозорио на решеност Савета да оштрим мерама угуши побуну, и саветовао га да одвраћа народ од бунта. После добијања пасоша и писма Стојана Симића, члана Савета за Вучића, који се налазио с војском код Крагујевца, поново је отишао код кнеза Милоша. По кнежевом савету, који је сматрао да му је живот угрожен, није писмо лично предао Томи Вучићу Перишићу, већ га је послао по Сими, кмету села Сабанте, а он се упутује кући у Пољну, где је остао све до хапшења.⁹ Према сведочењу Анђелка Петровића, који вероватно није знао ништа о улози Матије Шокорца, позив на побуну упутује су војници из ћупријског гарнизона приликом проласка кроз Јагодину, када су њега и Живка Шокорца позвали да им се придруже.¹⁰ Одмах је о позиву катана Анђелко обавестио Живка Шокорца, који је већ послао неког човека у Крагујевац да извиди стање, како би према том обавештењу поступио. Очигледно да је Живко Шокорца поступао врло обазриво, па чак није ни обавестио ни сигурне сараднике, док се нису војници из Ћуприје побунили. Према сведочењу Јована Радошевића, позив на побуну упутује је Ћућа. Навео је да, пошто је ухапшен Туца-

⁵ Мита Петровић, наведено дело, стр.710.

⁶ АС, МУД, П, Ф 3, р 52, стр. 23.

⁷ АС, МУД, П, Ф 3, р 52/839.

⁸ АС, ЧС-56. Изјава Матије Шокорца ...Матио синко ово дана ће се солдати побунити да дођу мене тражити, него трчи ка твоме оцу и кажи му, ако е кад био мои, нека и сад буде, па нека буде готов, да и он пође са своим народом у побуну, и то нек иде одма за солдатима чим ћуприске катане прођу кроз Јагодину у Крагујевац, да се с Крагујевачким солдатима састане, па да пођу тражити ме...

⁹ АС, ЧС-56. стр. 268.

¹⁰ АС, ЧС-56. стр. 22. сведочење Анђелка Петровића

ковић, Крагујевчани нису имали кога да их организује, па су очекивали да са људима из Јагодинског округа дође Живко Шокорац, и да заједно крену ка Београду.¹¹

Припреме за побуну нису ишле жељеним током. Према сведочењу Матије Шкорца, његов отац је окупио доста људи под оружјем, па чак и среске старешине да не би народ одвраћали од побуне¹². Ипак, по проласку војника, Живко Шокорац је успео да окупи само неколико људи са којима се упутио за Крагујевац. Са њим су за Крагујевац пошли Анђелко Петровић, Маринко Радовановић, пандур у окружном начелству, Стеван Радисављевић из Јагодине, Јован Ђорђевић из Пољне, Јован Радошевић из Ратковића, Сава Бушетић и Милић Николић. Шокорац је тражио од чиновника окружног и среских начелстава да пођу са њим, али су га они одбили. У току пута или из Крагујевца слати су појединци у неколико села да подстакну народ на побуну. Анђелко Петровић је из кафане Милутина Чоле слао свог брата Белог Стеву из Избенице у Јасику, Рашевицу и Кукљин са позивом за кметове тих села да са народом дођу у Крагујевац. Према казивању истог Стеве, начелник среза Темнићког капетан Миленко Радојковић сакупио је око 3.000 људи народне војске, који су се убрзо растурили, када су чули да треба да пођу против војника¹³. Маринко Радовановић ишао је у Сабанту Миленку пандуру и код Симе Ристића, да им пренесе Шокорчев позив да сакупе што више људи и да са њима дођу у Крагујевац.¹⁴ Из Крагујевца је понова послат у Сабанту, као и кметовима у Пчелицама и Ратковићу, Ђуки и Вељку.¹⁵ Позив на побуну Маринко Радовановић пренео је и члановима суда у Рековцу.¹⁶ Преко Јована Радошевића позвани су кметови Стефан из Белице, Вукић из Лозовика и Вељко из Ратковића.¹⁷ Јован Ђорђевић ишао је са позивом поново код Ђуке из Пчелица.¹⁸

Група из Јагодине пристигла је у петак у Крагујевац. Врло брзо је дошло до разочарења, па чак је постојала намера да се Шокорац врати у Јагодину, јер су Крагујевчани који су се били већ окупили, пуштени кућама. Без својих официра, војници су вршили хапшења свих оних представника власти који нису успели да се склоне из Крагујевца. То је доста узнемирило и разочарало Крагујевчане, од којих су се многи латили оружја, али ипак није дошло до сукоба. На путу према Београду војници су такође чинили многа злодела према становништву. Један човек из Чумића жалио се Живку Шокорцу да су му војници отели волове, псујући му веру и законе.¹⁹ Због проблема у организацији, поруку да не долази у Крагујевац и да остане у Јагодини, Живку Шокорцу упутио је и његов син Матија из Крагујевца, али је пре пријема поруке он већ кренуо за Крагујевац.²⁰ Сутрадан у суботу Живко Шокорац је два пута слао Јована Радошевића код Ђује да се распита о намерама побуњеника и о приликама у Београду. Поруку да се врати за Јагодину Шокорац је добио и од бимбаше Милића. Разочаран лошом припремом, поново је Живко Шокорац слао Стевана у Сабанту и Маринка Радовановића у Пчелице и Ратковић, али овог пута да саопште људима да не долазе. На иницијативу чланова Апелационог суда у Крагујевцу, Живко је решио да се врати за Јагодину, али је пре тога, тражио од Апелационог суда да добије потврду да није ништа крив што је долазио у Крагујевац и позивао народ из округа да му се придружи.²¹ После разговора са магационером Павлом М, буљубашом Милићем, Анђелком Пе-

¹¹ АС, ЧС-56, стр. 125. сведочење Јована Радошевића из Ратковића

¹² АС, ЧС-56, стр. 268. сведочење Матије Шкорца

¹³ АС, ЧС-56, стр. 22, сведочење Анђелка Петровића

¹⁴ АС, ЧС-56, стр. 118. сведочење Јована Ђорђевића

¹⁵ АС, ЧС-56, стр. 118. сведочење Маринка Радовановића

¹⁶ АС, ЧС-56, стр. 123. сведочење Јована Ђорђевића

¹⁷ АС, ЧС-56, стр. 125. сведочење Јована Радошевића из Ратковића

¹⁸ Исто.

¹⁹ АС, ЧС-56, стр. 129. сведочење Саве Ивановића.

²⁰ АС, ЧС-56, стр. 123. сведочење Јована Ђорђевића из Пољне

²¹ АС, МУД, ЧС-56, стр. 126. сведочење Јована Радошевића

тровићем и Пироћанцем, Живко је позвао Стевана Радошевића и Саву Ивановића да пођу са њим за Београд, док су други остали у Крагујевцу или се вратили својим кућама.²² Са групом Гужана 28. маја стигли су у логор Томе Вучића, који им је наложио да се врате својим кућама.²³ У Јагодину се Живко Шокорац вратио 29. маја.

Истовремено са активностима на припреми буне, већи део чиновника средњих и окружног начелства остао је веран званичним властима, што је омогућило стално праћење активности Живка Шокорца и његових истомишљеника, о чему је редовно обавештавано Попечитељство унутрашњих дела.²⁴ Први такав извештај из Јагодинског округа упућен је већ 26 маја. Помоћник окружног начелника Илија Вукићевић известио је Попечитељство о активностима окружног начелника Живка Шокорца, Анђелка Петровића, Стевана Недељковића-Пироћанца и бившег писара Саве Бушетића. У одговору Попечитељство је тражило да се обрати пажња, како на ову групу, тако и на све сумњиве, а нарочито на Ристу Прендића, татарина кнежевог, и уколико би се приметила у њиховим поступцима и најмања сумња у раду против општег мира, да се одмах ухапсе. За Живка Шокорца наложено је да се остави на миру и да се праве невешти у сагледавању његових поступака. За стање у Јагодинском округу, истог дана, извештено је, да је нормално, и поред тога што су војници из Ћуприје прошли кроз округ.²⁵ Ради боље контроле стања у Србији, Попечитељство унутрашњих дела је издао објаву којом се наређује свим мезуланцијама на путу Београд-Ћуприја, да носиоцима објаве издају све потребне ствари, и да то ставе на рачун Попечитељства.²⁶

Уверени да кнез Милош стоји иза побуне, устравобранитељи су усмерили сву снагу да угуше побуну али и да слома сваки кнежев отпор. Одмах по избијању побуне саветници су настојали да одговорност свале на Кнеза. На састанку код београдског везира, а уз помоћ руског конзула, Кнез и Савет, договорили су се: 1. да се упути наредба побуњеницима да се врате у касарне и потчине званичним властима, 2. да са посебном наредбом пред побуњеницима изађу митрополит Петар, ужички епископ Нићифор и кнежев ађутант Арсеније Андрејевић, 3. да Савет добије одобрење за сакупљање народне војске. За „верховног повелитеља” ове војске истог дана кнежевим пуномоћјем, именован је Тома Вучић Перишић.²⁷ После ове победе уставобранитеља, Кнез је чинио све што се од њега тражило. Уместо да пружа подршку побуњеницима, он је без противљења потписивао све што се од њега тражило, што је пресудно утицало на ток побуне. На позив крагујевачких војника од 22. маја, кнез Милош је тражио од њих да буду мирни и да остану у Крагујевцу, и да се повињују законитим властима.²⁸ Ћупријским војницима, који су се налазили у Крагујевцу, упутио је сличну поруку и позвао их да се одмах врате у Ћуприју.²⁹ Дан после седнице Савета, поново је кнез Милош упутио поруку војницима који су се већ кретали ка Београду, и позвао их да се врате у своје гарнизоне. Пошто није било довољно муниције за народну војску, кнез Милош је потребну муницију затражио и добио од везира београдског. Истог дана по добијању муниције, Тома Вучић Перишић почео је са сакупљањем народне војске. Народу у окрузима прочитани су дописи Кнеза и Савета о побуну регуларне војске, као и

²² Исто

²³ АС, МУД, ЧС-56, стр. 126. сведочење Саве Ивановића

²⁴ За начелнике срезова темнићког и левачког Миленко Радојковић и Риста Бабовић постављени су 9. марта, за помоћника окружног начелника Илија Вукићевић је постављен 16. марта, а Мита Тирић је постављен за председника окружног суда 25. фебруара 1839. године. (Српске новине бр. 10 од 11. марта и бр.13. од 1. априла)

²⁵ АС, НОЈ, Ф 1, р-13,*/839. стр.

²⁶ АС, МУД, П, Ф 3, р 52/839, стр. 62.

²⁷ Радош Љушић, наведено дело, стр.446.

²⁸ Мита Петровић, наведено дело, стр.709.

²⁹ Мита Петровић, наведено дело, стр.710.

налог Томе Вучића Перишића о што хитнијем прикупљању људи који би кренули на војнике. У Јагодинском округу дописи су прочитани истог дана када су и донети, односно 28. маја, и одмах су започете припреме на прикупљању војника народне војске.³⁰ Попечитељство правосуђа 31. маја послало је 50 егземплара Суду окружја јагодинског с препоруком да се народу јавно прочитају и да се са великом мржњом говори против бунтовника³¹ Нови позив на смиривање побуне, од стране Кнеза и Попечитељства унутрашњих дела, са којим је упознато становништво округа, уследио је 3. јуна.³² Последња прокламација о престанку побуне и потреби поштовања устава и поретка, издата је у Београду 5. јуна од стране Намесника Књажевског Достојанства Аврама Петронијевића, министра иностраних дела, и место заступник кнежевског, Јеврем Обреновић, председник Савета и Томе Вучића Перишића, члана Савета.³³

Са своје стране, и без налога виших власти, окружно начелство стално је тражило од среских начелника пуну будност, сталне извештаје и хапшење сумњивих лица, без обзира о коме се радило.³⁴

Енергичном акцијом Томе Вучића Перишића, дошло је до предаје регуларне војске. Без способних вођа и организације, без намирница и изложени сталној киши, војници су се 28. маја тачно у 12 часова, предали без икаквих услова и сукоба. Сви војници су били разоружани, скинути до кошуље и гађа, и онако понижени послати су кућама. Насупрот неорганованој регуларној војсци стајало је 4000-4500 војника народне војске из Београдског, Ваљевског, Шабачког, Смедеревског и Гургусовачког округа. Сутрадан, ова вест је већ обнародована у целом Јагодинском округу. Војници из крушевачког гарнизона, по предаји војника из Крагујевца и Ћуприје на Трешњи, наговарани су од групе представника власти, међу којима је био и Живко Шокорац, да се предају. Међутим они су то одбили, вратили су се у Крагујевац и заузели кнежев двор³⁵. Према Крагујевцу је 30. маја кренуо и Тома Вучић Перишић са народном војском из Београдског, Шабачког и Ваљевског округа. Милосава Здравковића-Ресавца упутио је у Ресаву да прикупи још народне војске. Истовремено, исту наредбу упутио је и окружном начелнику Ћупријског округа да подигне Ресаву и да се прикључи војницима из Пожаревачког округа како би заједно са њима кренули тамо где буду били позвани. Због лажних вести да се и пожаревачки округ подигао на побуну, мало је недостајало да дође до сукоба народних војника из ових округа. Провером и обавештењем од 1. јуна сукоб је спречен.³⁶ Ради потпуне елиминације свих могућности у побуну у Јагодинском округу, Живку Шокорцу је наложено да припреми храну и све што је потребно за војску која би дошла да угуши побуну.³⁷ У истом циљу, да би био одвојен од народа у округу, а да би и помогао угушивању побуне у Крагујевачком округу, 2. јуна Живко Шокорац је добио наредбу, да из сваког села у свом округу што хитније окупи 2-3 човека, и десет коњаника, који би служили за разношење писама. Наредба је брзо извршена и већ 6. јуна, заједно са среским начелницима и са око 300 људи из округа, Живко Шокорац је отишао за Крагујевац.³⁸ Међутим, пре доласка Томе Вучића Перишића склопљено је примирје између војника и сељака из крагујевачких села и окружног начелника кога су подржавали Крагујевчани. Војници из крагујевачког гарнизона, народној војсци и окружном начелнику у Крагујевцу положили су оружје. Из те јединице су отпуштена три војника из Јагодин-

³⁰ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.стр. 40.

³¹ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839-стр. 45.

³² АС, НОЈ, Ф 1. Р-13/839-стр. 22.

³³ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/ 839-стр. 10.

³⁴ Исто,

³⁵ Мита Петровић наведено дело, стр. 714.

³⁶ АС, МУД, П, Ф 3, р 52/839 /стр. 96, 146/

³⁷ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.

³⁸ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.

ског округа, да слободно и без икаквих последица живе код својих кућа. Били су обавезни да сву војну опрему предају сеоским кметовима, који би је послали у војни масгацин у Крагујевцу.³⁹

После предаје регуларне војске и смиривања побуне наступила су прва хапшења. Живко Шокорац је 30. маја добио налог од Томе Вучића да ухапси Анђелка Петровића и Пироћанца, „познате мутиводе народне, да у апсу донде буду док се ова ватра не утиша, и док се судски не испитају,... као и све друге који који позивају на бунт ... старање и ревност вашу особито у томе, јер ће самој части и похвала вашој све служити...”⁴⁰ Живко Шокорац одмах је, по пријему наредбе, извршио хапшење својих најближих сарадника. У послатом извештају навео је, да је одмах „...Анђелка и Парађанина као познате мутиводе народне, безусловно ухапсио”. Са њима је ухапшен и Риста Прендић, кнежев татарин. У истом извештају изнео је да је стање у округу добро као и своју решеност да ће мир и поредак међу народом у повереном му округу одржати.⁴¹ Хапшење Матије Шокорца извршено је по наређењу Томе Вучића Перишића од 31. маја, односно по налогу Попечитељства унутрашњих дела од 1. јуна. Према непосредном наређењу окружног начелства од 2. јуна, Начелник среза Левачког извршио је хапшење 3. јуна и већ сутрадан Матија Шокорац је под стражом одведен за Београд.⁴² Тома Вучић Перишић известио је окружно начелство да је Матија предат суду 4. јуна, и поново захтевао да се у округу одржава мир и поредак.⁴³ Лаза Дабић из Ломнице и Стеван Бушетић из Рековца, по наређењу помоћника окружног начелника, ухапшени су и спроведени у затвор окружног начелства у Јагодина, због сумње да су Андрију Стошића из Крушевца предали војницима из крушевачког гарнизона.⁴⁴ Такође су 1. јуна ухапшени и спроведени за Београд Попечитељству унутрашњих дела Давид Милосављевић, полукапетан из Глобара, који је ишао за бунтовницима до Жабара, где је сазнао за предају војника, а затим се вратио кући.⁴⁵ Испитивање о учешћу Давида Милосављевића тражио је председник Апелационог суда. Мада није учествовао у побуни, њега је Суд окружја јагодинског осудио на казну затвора од шест месеци и 60 штапа/два пута по 30/ због ранијег понашања, јер се сматрало да је он био упознат са побуном, и да је његово директно учешће изостало само због раније предаје војника.⁴⁶ Давида Милосављевића је начелник среза Левачког 1. јуна спровео окружном начелству, а истог дана је окружни суд упутио Попечитељству унутрашњих дела.⁴⁷ Чрезвичејни суд га је осудио на одузимање дипломе дате на чин, и да се то учини пред окупљеним народом из његовог среза, као и на вечиту забрану добијања било какве службе у земљи. Ову пресуду одобрили су и Апелациони суд и Намесништво Књажевог Достојанства.⁴⁸ На захтев Попечитељства унутрашњих дела окружно начелство у Ћуприји је 2. јуна ухапсило Јагодинца Аранђела Крстића, скелацију на Морави, због тога што је скелом превезао преко Мораве војнике из ћупријског гарнизона.⁴⁹ У окружно начелство почетком јуна приведен је Вељко Миленковић из Урсула, бивши војник крушевачког гарнизона, ради давања изјаве о свом учешћу побуни.⁵⁰

³⁹ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839, стр. 1.

⁴⁰ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.

⁴¹ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.

⁴² АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839. стр. 64.

⁴³ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839. стр. 80.

⁴⁴ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.стр. 50.

⁴⁵ АС, ЧС-40.

⁴⁶ АС, ЧС-40, Извештај Суда окружја јагодинског од 27.јуна.

⁴⁷ АС, НОЈ, р-13/839.

⁴⁸ Новине србске, бр. 48 од 4. новембра 1839, стр. 380.

⁴⁹ АС, ЧС-13.

⁵⁰ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839. стр. 75.

До 2. јуна сви ухапшени налазили су се у затворима у Београду и Јагодини. У Шпитљу били су затворени вође побуне у округу: Сава Ивановић из Рековца, Риста Прендић из Јагодине, Анђелко Петровић из Јагодине, Стеван Недељковић Пироћанин из Јагодине и Живко Шокорац. Живка Шокорца је Тома Вучић Перишић, са још четрдесет људи, међу којима су били: Јован Обреновић, Марко Ракић, председник суда окружја рудничког, Танаско Михаиловић, члан истог суда, Радоје Баничаћин, начелник среза моравског окружја рудничког, Миленко Ђорђевић, начелник среза качарског истог окружја, Живојин Јоксимовић, начелник среза јасеничког, окружја крагујевачког и Јован Илић, писар среза моравског, 28. маја спровео за Београд, после добијања позива од Савета да се врати у престоницу.⁵¹ У затвору при Суду београдском налазили су се: Анђелко Васић из Пољне и Коста Антоновић из Жупањевца. При београдској полицији налазили су се: Илија Павловић, војник из Ћуприје, Матеја Шокорац, гаваз из Јагодине, Марко Милојевић (Митровић) звани „Мајор” из Ланишта.⁵² У оковима су се једино налазили Матеја Шокорац и Марко Гаваз, јер је Савет настојао да оштрим мерама прекине сваку везу Кнеза са њему оданим људима.⁵³ У затвору окружног суда у Јагодини налазили су се: Јован Ђорђевић из Парцана, Стеван Радисављевић из Јагодине, Бели и Кара Стеван Петровић, браћа из Избенице, Обрад Ћуковић из Пчелица, Маринко Радовановић из Пољне, Маринко Ђорђевић, пандур Начелства окружја јагодинског. Окружни суд у Јагодини до 10. јуна испитао је све учеснике у побуни који су се налазили у Јагодини, и њихове изјаве послао Апелационом суду у Београду. До коначне пресуде свим учесницима у побуни, Апелациони суд је тражио да се сачека са њиховим кажњавањем, јер су њихове изјаве могле да помогну у испитивању учесника у побуни, који су се налазили затворени у Београду.⁵⁴ Други разлог је био тај, што су уставобранитељи желели сву кривицу да свале на кнеза Милоша, па је због тога Попечителство унутрашњих дела, наложило окружним начелницима да обнародују изјаве учесника побуне дате пред Комисијом за испит бунтовника, и то нарочито оне, где је изјављивано „да их је бивши кнез на богомрзно ово дело наговорио”. Окружно начелство у Јагодини добило је ову наредбу 15. јуна и истог дана је проследило среским начелницима, који су такође истог дана, са садржином наредбе упознали народ у својим срезovima.⁵⁵

За суђење бунтовницима оформљен је почетком августа, посебан Чрезвичајни суд. Њега су чинили председници судова из оних окружја која су била захваћена побуном: Димитрије Тирић, председник суда окружја јагодинског, Димитрије Ђорђевић, председник суда окружја крагујевачког, Милош Тајсић, председник суда окружја чачанског и привремени председник суда окружја рудничког Лука Гарашанин. За председника суда постављен је Лазар Арсенијевић-Баталака.⁵⁶ Суд није био сувише строг према учесницима буне. Риста Прендић, на основу пресуде од 23. јула оглашен је невиним и ослобођен сваке казне. После два дана отпуштен је из затвора.⁵⁷ Он није учествовао у побуни. Два дана по проласку војника из Ћуприје кроз Јагодину, кренуо је ка Баточини куда су пошли и начелник среза Темнићког капетан Миленко Радојковић са својим писаром. У мезулани у Баточини, од писара из Јагодине и попа из Баточине чуо је о одласку војника за Београд и окупљању народа Раче. Сутрадан кренуо је за Крагујевац, али је на путу чуо доста контрадикторних вести о кретању војника за Београд, због чега је одлучио да се поново врати у Баточину. После

⁵¹ Мита Петровић, наведено дело, стр. 718. Новине србске, бр. 22, 3. јун 1839.

⁵² АС, ЧС-12. У списковима ухапшених не налази се име Јована Радошевића из Ратковића, мада се по извештају окружног начелства од 1. јуна наводи да је он ухапшен и спроведен за Београд. (АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839)

⁵³ АС, ЧС-23.

⁵⁴ АС, ЧС-29.

⁵⁵ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839.

⁵⁶ Новине србске, бр. 32, од 22. Јула 1839. стр. 249. Кнез Михајло је све осуђенике ослободио 25. III 1840.

⁵⁷ АС, ЧС-35.

преспаване ноћи, вратио се у Јагодину где се налазио све до хапшења.⁵⁸ Јован Ђорђевић из Парцана, који се све време налазио у затвору окружног суда у Јагодини, одлуком Чрезвичејног суда од 18. августа кажњен је са 50 удараца штапом, и после извршења казне пуштен је кући. Казна је извршена 31. августа.⁵⁹ Одлуком Чрезвичејног суда од 18. августа, са 50 штапова кажњен је и Стеван Радосављевић из Јагодине, мада се правдао изјавом, да због тога што је остао без посла, морао да слуша Живка Шокорца, јер је од њега тражио да га прими за пандура у окружном начелству. Зато је са њим је ишао до Крагујевца, а према Београду је пошао по молби Стеве Бушетића, јер овај наводно није знао пут.⁶⁰ Казна над Стеваном извршена је 21. августа.⁶¹ Истом казном, по пресуди Апелационог суда од 24. августа, кажњен је и Бели Степа из Избенице. Казна је извршена 28. августа.⁶² По одлуци Суда окружја јагодинског од 1. септембра, јер је пред више људи говорио, да кад би Аврам Петронијевић, Милета Радојковић и Протић погинули, то би било добро за народ, Обрад Ђуковић из Пчелица кажњен је са 25 удараца штапом. Казна је извршена од стране окружног начелства истог дана, и после тога је отпуштен кући.⁶³ Марко Радовановић из Пољне, ослобођен је затвора и проглашен невиним, јер је морао да слуша наредбе бившег окружног старешине Живка Шокорца.⁶⁴ Вођа побуне у Јагодинском округу Живко Шокорац од стране Чрезвичејног суда осуђен је на губитак свих звања и чинова и на вечиту забрану добијања службе у земљи, и да три године у оковима буде затворен у Поречу. Апелациони суд ову пресуду је поштрио и одредио да Живко Шокорац у лаким ланцима буде затворен десет година. Намесништво је преиначило пресуду и Живко Шокорац је 1. октобра осуђен на вечити губитак звања и двогодишње прогонство у Зајечар без окова, а под присмотром полицијске власти. Анђелко Петровић, капетан, је од стране Чрезвичејног суда осуђен је на одузимање свих звања и диплома и на вечиту забрану добијања државне службе, као и на двогодишње заточеништво у оковима у Поречу. Апелациони суд се сложио са пресудом, с тим да робију проведе у лаком гвожђу. Намесништво је променило пресуду и осудило Анђелка Петровића једногодишњим прогонством у Лозницу без окова, такође под строгим полицијским надзором.⁶⁵ По изрицању пресуде Живко Шокорац и Анђелко Петровић стражарно су спроведени у Јагодину и предати Окружном суду ради извршења пресуде. За возарину од Београда до Јагодине платили су 6 талира и пандурима, који су их спроводили 30 талира.⁶⁶ Начелство окружја црноречког известило је 18. новембра да је Живко Шокорац почео са издржавањем казне.⁶⁷ Анђелко Петровић у Лозницу је приспео 20. новембра.⁶⁸ Стеван Недељковић Пироћанин, мајор, због тога што је дао свог коња магационеру Павлу Милићу да би подигао на бунт војнике крушевачког гарнизона, осуђен је на губитак свих чинова и звања, што би се објавило пред народом у његовом срезу, на вечити губитак државне службе, као и на заточеништво у Поречу од године дана у оковима. Апелациони суд је ублажио казну, јер је сматрано да он није био умешан у побуну, већ је на позив Живка Шокорца дошао у Крагујевац и све време је провео у кнежевом конаку, па га је својом пресудом ослободило заточења у Поречу. Намесништво се такође сложило са пресудом Апелационог суда.⁶⁹ Саву Ивановића, писара из Рековца, Чрезвичејни суд је осудио на губитак

⁵⁸ АС, ЧС–56, Сведочење Ристе Прендића.

⁵⁹ АС, НОЈ, Ф 1, р–13/839. стр. 92.

⁶⁰ АС, ЧС–56, стр. 121. Сведочење Стевана Радосављевића.

⁶¹ АС, НОЈ, Ф 1, р–13/839. стр. 89.

⁶² АС, НОЈ, Ф 1, р–13/839. стр. 94.

⁶³ АС, НОЈ, Ф 1, р–13/839.

⁶⁴ АС, НОЈ, Ф 1, р–13/839.

⁶⁵ АС, МУД, П, Ф 3, р–52/839–стр. 459. Новине србске, бр. 47 од 28. октобра 1839. стр. 370.

⁶⁶ АС, ЧС–145.

⁶⁷ АС, МУД, П, Ф 3, р–52/839–стр. 482.

⁶⁸ АС, МУД, П, Ф 3, р–52/839–стр. 489.

⁶⁹ Новине србске, бр. 47 од 28. Октобра 1839. стр. 370.

свих звања и на једногодишње заточеништво у оковима у затвору окружног суда у Јагодини, сматрајући га „као правог бунтовника и кривоклетника”. Апелациони суд је одобрио ову пресуду, а Намесништво је убалажило пресуду и ослободило га је робије.⁷⁰ По решењу Намесништва Књажевског достојанства од 6. октобра и саопштења Попечитељства правосуђа од 21. октобра, бивши председник Суда окружја рудничког Марко Раић осуђен је на једногодишње прогонство у Јагодину под полицијски надзор и без окова. Полицијски надзор, према допису Попечитеља унутрашњих дела, састојао се у томе „да никуд без дозволе начелника ван Јагодине не може ићи, да начелник одреди свог пандура или друго лице, које би стално било са осуђеником”.⁷¹

Попечитељство правосуђа било је благонаклоно нарочито према обичном народу, јер су сматрали да су појединци учествовали у побуни само из односа према својим старешинама. Одлуком од 30. августа наложило је Попечитељство правосуђа окружним начелницима „да свима од простог народа наведене побуне, да никаквом казном подлећи не могу нити да их ико зато узнемири”.⁷² Ипак је следеће 1840. године Попечитељство унутрашњих дела, актом од 15. септембра, тражило од Начелства окружја јагодинског, да на својој територији потражи Милосава Живадиновића, кафецију из Свилајнца, учесника у побуни, и ако га пронађе да га под стражом спроведе за Крагујевац.⁷³ Слична благонаклоност показана је и према регуларним војницима који су учествовали у побуни, мада је још крајем маја наложено локалним властима да прикупљају доказе о сваком насиљу које су начинили у току побуне.⁷⁴ Попечитељство унутрашњих дела својом одлуком од 15. септембра наложило је, да све војнике који су учествовали у побуни 7. новембра окружна начелства пошаљу за Београд „да им се изјави милост и опроштај Намесништва Књажевског достојанства”.⁷⁵ Срески начелници су ову наредбу Попечитељства обнародовали 14. новембра.⁷⁶

Уставобранитељи су желели да потпуно разоткрију учешће кнеза Милоша у организовању и подстицању буне. Нарочито се Тома Вучић-Перишић, који се са окупљеном народном војском налазио код Крагујевца, залагао за коначан обрачун са кнезом. Под његовим утицајем окупљени народ је тражио да се утврди покретач буне, и то од стране Народне скупштине, кнеза, Савета, везира и руског представника Вишћенка.

Савет се није слагао са хитним одржавањем скупштине, као и сам кнез. Међутим, под притиском Томе Вучића Перишића, Савет је одредио 22. јун за одржавање скупштине, и о томе је обавештен и кнез.

Тома Вучић Перишић упутио је 10. јуна наредбу Начелству окружја јагодинског, у којој се тражи одређивање народних представника за скупштину. У допису се истиче сагласност Савета за одржавањем скупштине, која би имала за циљ „...да се еданпут за свагде утврди темељ постоеног мира у народу нашем а напротив свако зломнение и несрећа на отечеству нашем удаљила”. У истом допису се налаже избор потребног броја депутата по препоруци Попечитељства унутрашњих дела, а обавеза окружних власти била би, да за изабране представнике обезбеде уредна пуномђја⁷⁷. По налогу Савета, Попечитељство унутрашњих дела обавестило је окружно начелство о избору депутата за скупштину. У Јагодинском округу требало је изабрати још четири депутата, док су осморица већ били одређени из редова народне војске која се налазила код Крагујевца. По позиву да присуствују

⁷⁰ Новине србске, бр. 44 од 7. Октобра 1839. стр. 345-346.

⁷¹ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839-стр. 113.

⁷² АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839-стр. 99.

⁷³ АС, НОЈ, Ф 4, р-191/840.

⁷⁴ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839. стр. 18.

⁷⁵ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839-стр. 111.

⁷⁶ АС, НОЈ, Ф 1, р-13/839-стр. 116.

⁷⁷ АС, НОЈ, Ф III, р-28/839.

скупштини, били су обавезни окружни начелник или његов помоћник, председник окружног суда или члан суда и једно свештено лице. Пошто је окружни начелник Живко Шоко-рац учествовао у побуни, Попечитељство је препоручило, да се не шаље помоћник окружног начелника, да не би округ остао без окружне власти, већ да за представика депутације Јагодинског окружја буде одређен начелник среза темнићког Миленко Радојковић, који се са народном војском из округа налазио код Крагујевца. Избор депутата из среза темнићког, извршио је помоћник окружног начелника Илија Вукићевић, а у срезу левачком Риста Бабовић, срески начелник.⁷⁸

Из Јагодинског округа депутати су били:

Таса Аранђеловић из Јагодине,	срез темнићки
Илија Николић из Јагодине,	срез темнићки
Петко Петровић из Избенице,	срез темнићки
Мијајло Јовановић из Обрежа,	срез темнићки
Лаза Милојевић из Поточца,	срез темнићки
Радован Милосављевић из Рибара,	срез темнићки
Јован Адамовић из Секуруича,	срез темнићки
Васа Матић из Лоћике,	срез левачки
Стеван Јанковић из Пчелица,	срез левачки
Петар Клешић из Сабанте,	срез левачки
Живан Милосављевић из Мишевића,	срез левачки
Сима Радојковић из Деонице,	срез левачки
Х. Иван Милутиновић из Милутовца,	срез левачки
Ђока Маринковић из Волујака,	срез левачки
Никола Марковић из Пољне,	срез левачки

Пуномоћја су била потврђена 21. јуна а била су потписана од стране свих кметова у округу, среских начелника Миленка Радојковића и Ристе Бабовића, помоћника окружног начелника Илије Вукићевића, председника окружног суда Мите Тирића и секретара суда Стевана Араницког.⁷⁹

Под притиском уставобранитеља и скупштине, кнез Милош је прихватио оставку која му је поднела скупштнска депутација на челу са Митрополитом Петром, члановима савета, министрима и епископима. Оставка је потписана 25. јуна 1839. године, и после два дана са млађим сином Михаилом напустио је Србију.

Закључке скупштине и Митрополитов говор окружно начелство је добило 2. односно 3. јула и са садржајем оба документа, 5. и 6. јула, упознало је становништво округа.⁸⁰

⁷⁸ Исто,

⁷⁹ Новине србске, бр. 26 од 17. јуна 1839.

У списку депутата окружног начелства не налазе се имена Петка Петровића, Јована Адамовића, Ђоке Маринковића и Николе Марковића, док је уписано име Миленка Радојковића, начелника среза темнићког. (АС, НОЈ, Ф III, р-28/839).

⁸⁰ АС, НОЈ, Ф III, р-93/839.

ИЗВОРИ

Необјављени избори

АС, Државни савет
АС, Министарство унутрашњих дела
АС, Чрезвичайни суд над бунтовницима
АС, Начелство окружја јагодинског
АС, Збирка Мите Петровића
„Новине србске” за 1839. годину

Објављени извори

Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, I-III, Београд 1898.

ЛИТЕРАТУРА

Радослав Марковић, Питање престонице у Србији кнеза Милоша, Београд 1938.
Радош Љушић, Кнежевина Србија (1830-1839), Београд 1986.